

Antik Çağ Anadolu'sunda Bazı Bebek ve Çocuk Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri Üzerine Bir Değerlendirme

Gülseren Mutlu*

Araştırma Makalesi

* Sorumlu Yazar,
Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale
Üniversitesi, İnsan ve Toplum
Bilimleri Fakültesi, Tarih
Bölümü
Denizli/TÜRKİYE
gmutlu@pau.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7434-2036

Geliş: 05 Aralık 2023
Kabul: 02 Mayıs 2024
Yayın: 10 Mayıs 2024

Bu çalışma ön inceleme sürecinde ve yayımlanmadan önce iThenticate ile taranmıştır.

ÖZ

Antik Çağ toplumlarında bebek ve çocuk ölümleri oldukça yüksek orandadır. Arkeolojik buluntu olarak Anadolu'da ortaya çıkartılan bebek ve çocuk mezarlarının sayısı olarak çok fazla olmaması sebebiyle, buluntularda kronolojik sürekliliğin sağlanması ve konu üzerine değerlendirme yapılması oldukça güçtür. Bu çalışma, Anadolu'da ortaya çıkartılmış bebek ve çocuk mezar buluntuları arasında dikkat çeken bazı örnekler üzerinden (horoz figürü gibi) yola çıkılarak değerlendirmeler yapmayı amaçlamaktadır. Gömü özellikleri ve buluntuları bakımından kültürlerarası mekânsal bağlamda paralelliklere dikkat çekilmek istenilmiştir. Çalışmada 2013-2023 yılları arası Kazı Sonuçları Toplantısı verileri, antik ve modern kaynaklar kullanılmıştır. Anadolu'nun özellikle batı bölgelerindeki sosyo-kültürel ilişkiler ve toplumsal dinamiklerin, toplumda gelenek ve sembol algısını etkilediği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Antik Çağ, Anadolu, Bebek ve Çocuk, Mezar, Buluntu.

An Evaluation on Some Infant and Child Graves and Burial Traditions in Ancient Anatolia

Research Article

* Responsible Author,
Assoc Prof. Dr., Pamukkale
University, Faculty of
Humanities and Social Sciences,
Department of History,
Denizli, TURKIYE
gmutlu@pau.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7434-2036

Received: 05 December 2023
Accepted: 02 May 2024
Published: 10 May 2024

This paper was checked for plagiarism using iThenticate during the preview process and before publication.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution
4.0 (CC BY-NC 4.0)
International License

ABSTRACT

The mortality rates for infants and children were high in ancient societies. The number of infant and child graves discovered in Anatolia makes it challenging to maintain chronological continuity and to evaluate the subject. This study aims to evaluate some notable examples (such as the rooster figure) among the infant and child grave finds unearthed in Anatolia. The purpose here is to draw attention to parallelism in the intercultural spatial context in terms of burial features and finds. The study utilised data from excavation results obtained between 2013 and 2023, in addition to ancient and modern sources. It is acknowledged that socio-cultural relations and social dynamics, particularly in Western Anatolia, have been shown to influence the perception of tradition and symbols within society.

Keywords: Ancient Times, Anatolia, Infant and Child, Grave, Finds.

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Atıf - Cite: Mutlu, G. Antik Çağ Anadolu'sunda Bazı Bebek ve Çocuk Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri Üzerine Bir Değerlendirme. *History Studies* 16, no. 2 (2024): 167-183.

Giriş

“...herhangi bir işte iyi olmak için bebeklik ya da çocukluğundan itibaren oyunlarında o işle ilgili oyuncaklar oynaması gerektiği, iyi bir inşaatçı olacaksa oyuncak evler inşa ederek oyunlar oynaması, iyi bir çiftçi olacaksa toprağı işlemekle ilgili oyuncaklarla vakit geçirmesi gerektiği...”¹. İfadesinde Platon, günümüzden çok da farklı olmayan bir anlayışla, bebek ve çocukların gelişimlerinde geleceğe hazırlık olması ve ileride sahip olacakları mesleklere yönelik eğilimler oluşturabilmek için onların en çok vakit harcamayı sevdikleri oyuncaklarla desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Oyun ve oyuncaklar el becerilerini geliştirmede, çevreyle ilişki kurmada çocuklara yardımcı olmuştur. Çocukların oynadıkları oyuncaklar cinsiyetlerine göre değişmektedir. Kızların bebek, erkek çocukların ise araba gibi oyuncaklarla oynamaları onların gelecekteki rollerine ilişkin bir nevi hazırlık olarak düşünülmüştür². Çocuk için vazgeçilmez unsurlardan biri olan oyuncaklara bebek ve çocuk mezarlarında rastlanılmaktadır. Bebek ve çocuk mezarlarına konulan oyuncaklar pişmiş topraktan (*terrakotta*) yapılabildiği gibi, zaman içinde metal ya da plastik malzemelerden de yapılabilmektedir³. Her iki cinsiyete ait mezarlarda karşılaşılan en yaygın oyuncaklar arasında çingiraklar, çemberler, pişmiş kilden toplar, arabalar, bebekler, kemikten yapılmış figürler ve minyatür hayvanlar yer almıştır⁴.

Antik Çağ bebek ve çocukların hayatları cinsiyet, sağlık, zengin ya da fakir olma durumuna bağlı olarak birçok hususta ayrılmaktadır. Bebek ve çocukluğa dair doğum, ölüm ve oyun gibi bazı değerler ise evrenseldir⁵. Doğum antik çağda tehlikeli ve komplikasyonları olan bir süreçtir. Bu durum antik koşullarda hijyen eksikliği, enfeksiyonlar ve daha birçok sebebe bağlı olarak daha da olumsuz etkilenmiştir. Bu nedenle gerek anne karnında gerekse doğumdan hemen sonra bebek ölümlerinin sıkça görülmesi olasıdır. Hellen ve Roma toplumunda bu doğal etkenlere ek olarak, istenmeyen bebekler veya anomali doğan bebekler hakkındaki olumsuz algılar da sürece katkı sağlamıştır⁶. Yaşamın ilk yıllarında

¹ Platon. *Laws. I. 643*.

² Harun Bıçakçı, “Antik Roma’da Aile, Aile Reisi ve Çocuk”, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk I*, Samsun: Canik Belediyesi kültür Yayınları, (2016): 593; Ayşe Çakır, “Antik Yunan ve Roma’da Çocuk Oyunları ve Oyuncakları”. *Aktüel Arkeoloji* (2018): 60.

³ Vedat Keleş ve Hasan Kasapoğlu, “Çocuk-ölüm-oyun tezatında Parion’da çocuk oyuncakları”, *Arkeoduvar 6*, (2022): 45-48.

⁴ Çocuk mezarlarında oyuncak buluntu örneklerinin tarihi oldukça eskidir. Güneydoğu Anadolu Şanlıurfa ili Harran ilçesi Soğmatar mezarlarında Erken Tunç Çağı II’ye tarihlenen çocuk mezarlarında ölü hediyesi olarak Sümer savaş arabalarına benzetilmiş oyuncaklar ortaya çıkartılmıştır. Aynı mezar yapılarının Roma Döneminde de kullanıldığı düşünülmüştür. Bknz. Yusuf Albayrak, “Soğmatar Nekropolü 2017 Kazı ve Temizlik çalışmaları”, *XL. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, 07-11 Mayıs 2018, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2019): 662. Hayvan figürlü oyuncaklar arasında at, köpek, horoz, tavşan, domuz örneklerine rastlanılmıştır. Bknz. Beaumont vd., “Children in Antiquity: Greece and Egypt”, 6-10; Aysun Topaloğlu Uzunel, “Antik Yunan ve Roma Oyuncakları Üzerine”, *Uluslararası Oyun ve Oyuncak Kongresi*, 5-7 Mayıs, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay., 2015): 213-216. Yine erken dönemlere tarihlenen Anadolu’nun farklı illerinden çıkarılan yetişkin mezarlarında terrakotta hayvan figür örnekleri bulunmuştur. Batı Anadolu’da Bursa ili Barcin Höyük’te 2011 yılı kazı çalışmasında L13 aşmasında Neolitik Dönem’lere ait bir adet hayvan figürü tespit edilmiş iken Rana Özbal ve Fokke Gerritsen, “2011 Yılı Barcin Höyük Kazıları”, *XXXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, 28 Mayıs- 1 Haziran, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012): 161), İzmir Kemalpaşa ilçesi Ulucak Höyük kazısında Geç Neolitik Dönem buluntusu olarak terrakotta altı adet hayvan figürü elde edilmiştir Özlem Çevik ve Osman Vuruşkan, “Ulucak Höyük 2012-2013 Yılı Kazı Çalışmaları”, *XXXVI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, 02-06 Haziran, (Gaziantep: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın, 2014): 589. Orta Anadolu Aksaray ili Acemhöyük 2010 yılı kazısında Eski Tunç Çağı’na ait oda tavanı seviyesinde ele geçirilen bir hayvan ve bir çocuk oyuncak figürü saptanmıştır. Aliye Öztan, “2010 Yılı Acemhöyük Kazıları”, *XXXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, 23-28 Mayıs, (Malatya: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012): 402. Orta Tunç Dönemi’ne işaret eden hayvan figürleri Kilis ili Oylum Höyük 2014 çalışmasında tespit edilmiştir. Atilla Engin vd., “Oylum Höyük 2014”, *XXXVII. Kazı sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, 11-15 Mayıs, (Erzurum: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın, 2016): 455. Ayrıca bkz Erdemir Hatice, Mısra Çayakar, Antikçağ da Hellen ve Roma Toplumlarında Belli Başlı Çocuk Oyunları. *Şehir ve Çocuk Sempozyumu-IV. Uluslararası Canik Sempozyumu*, (2015): 1167-1179.

⁵ Lesley Beaumont vd., “Children in Antiquity: Greece and Egypt”, *Children in Antiquity*, (2015): 6, 8.

⁶ Veronique Dasen, “Childbirth and infant in Greek and Roman Antiquity”, *Blackwell Companion to Families in the Greek and Roman World*, (2011): 297, <https://doi.org/10.1002/9781444390766.ch18>; Lesley, “Children in Antiquity: Greece and Egypt”, 6, 8.

özellikle iki yaşın altındaki bebeklerde ölüm oranları oldukça yüksektir⁷. Ancak anne karnında ölmüş olsa dahi, ölen bebeğin mezara konulması önemli bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır⁸.

Antik Anadolu'da ortaya çıkarılmış mezarlar içerisinde minyatür figürlerden oluşan bazı hayvanlar, bebek ve çocuk mezarlarını yetişkin mezarlarından ayıran dikkat çekici buluntular arasındadır. Anadolu'nun batı bölgelerinde bazı çocuk mezar örneklerinde karşılaşılmış olan horoz figürü bunlardan biridir⁹. Antik Çağ bebek ve çocuk mezarlarına konulan terrakotta minyatür hayvan figürleri araştırmacılar tarafından, yetişkinlerde olduğu gibi öbür dünyada çocukların ihtiyaç duyabilecekleri oyuncaklar olarak yorumlanmıştır¹⁰. Yetişkin bir erkeğe ait olduğu düşünülen 2012 yılı Kütahya ili Aizanoi antik kenti Kuzey Nekropolünde bir mezardan iki adet bronz sikke, demir çiviler, iki adet cam unguentarium, terrakotta grotesk ve kuş ile birlikte bir horoz figürü bulunmuştur¹¹. Bu mezarda ortaya çıkartılmış olan horoz figürü her iki bireyin yetişkin olması sebebiyle, yetişkin de olsa kişinin çocukluğunda oynamış olduğu özel bir oyuncak olabileceği şeklinde yorumlanmıştır¹². Ve yetişkinin günlük hayatla ilişkisine yönelik bir buluntu olarak değerlendirilmiştir. Mezarlardan elde edilen bu arkeolojik veriler toplumun mezar geleneklerine yönelik genel bir bakış kazandırmakla birlikte, sembolik anlamlarının yorumlamasında birtakım farklılıkları da ortaya koymaktadır¹³.

MÖ 5. Yüzyıl'dan itibaren Antik Çağ insanının günlük yaşantısından izler taşıyan mezarlara konulan bu oyuncaklar¹⁴ çocuğun cinsiyetine ve gelecekteki rolüne göre de değişebilmektedir. Mesela bir kız çocuğun mezarında bulunan bebek, çocuğun sosyal yaşantıdaki rolü de dahil olmak üzere yaşamının hemen hemen tüm evreleri hakkında ip uçları barındırmaktadır¹⁵. Yine kız çocukların mezarlarına konulan yetişkin anne figürleri, çocuğun üstlenmesi istenen anne rolüne işaret eden bir buluntu olarak değerlendirilmiştir¹⁶. Bu sebeple bebek ve çocuk mezarlarına konulan terrakotta figürlerin anlamları ve mezara konulma amaçları bazı hususlarda yetişkinlerden farklı değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra bebek ve çocuk mezar taşlarındaki sembollerde de bu dünyaya ilişkin bir takım betimleme izleri dikkat çekmektedir. Bu hususta MÖ. 5. Yüzyıl'dan itibaren mezar işareti olarak dikilmeye başlanılan mezar taşlarına yapılan boyanmış çocuk resimleri oldukça ilginçtir¹⁷. Mezar taşlarında resmedilen bu çocuklar çoğunlukla ölen çocuktan daha büyük resmedilmiştir. Ve o çocuktan geleceğe dair beklenen başarıları gerçekleştirmiş olarak resme yansıtılmışlardır. Bazı yazıtlarda özellikle çocuğun özel yeteneklerine vurgu yapılmıştır¹⁸. Mezar taşı üzerinde çocuklar yaşına göre daha büyük boyutta ve ileride köle olacak olan bir çocuk, düşük statüsünden kaynaklı olarak efendisine itaatkar bir tavırla çizilmişlerdir¹⁹. Hellen ressamların çömler üzerine çizilen bebek resimlerinde, çocukları küçük ölçekli yetişkinler olarak resmetme eğilimleri olduğu bilinmektedir²⁰. Ölen çocuklar mezar taşlarına da idealize şekilde yansıtılmışlardır. Örneğin atletizm veya avcılıkla ilgili olan bir gencin mezar taşında yanında strigil tutan bir kölesi ve kendisinin elinde kuş tutuyor pozisyonda çizilmiştir. Genç ölmeyip olgunluğa ulaşmış olsaydı Atina'daki konunun nitelikleriyle, yanında kölesi de dahil olmak üzere tasvir edilmiştir. Yine

⁷ Maureen Carroll, "Infant Death and Burial in Roman Italy", *Journal of Roman Archaeology* 24, (2011): 102; Christian Laes, "Children, Burial and Death. New Perspectives for the History of Childhood in Antiquity", *Antiquite Classique* 84, (2015): 264.

⁸ Dasen, "Childbirth and infant in Greek and Roman Antiquity", 306. Ayrıca bkz. Erdemir Hatice, Erdemir Halil (2012), Antikçağ'da Çocuk Olmak Ölmek ya da Ölmek, Kadına ve Çocuğa Şiddet, 2, 643-659.

⁹ Antik Yunan Olimpia'da MÖ 700'lü yıllara tarihlenen bebek ve çocuk mezarlarında horoz figürleri dikkat çekmiştir. Kerameikos'ta çocuk mezarından iki adet horoz figürü ele geçirilmiştir. (https://books.google.com.tr/books?redir_esc=y&hl=tr&id=emhDEAoFbmeC&q=cockerel#v=onepage&q=cock&f=false, 09.11.2023.)

¹⁰ Beaumont vd., "Children in Antiquity: Greece and Egypt", 11.

¹¹ Elif Özer, "Aizanoi 2012 Yılı Çalışmaları", *XXXV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, II. cilt, 27-31 Mayıs 2013, (Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yay., 2014): 325.

¹² Elif Özer, "Aizanoi'dan Horozlu Mezar", *Art-Sanat Dergisi*, 5, (2016): 6.

¹³ Dasen, "Childbirth and infant in Greek and Roman Antiquity", 312-314.

¹⁴ Keleş ve Kasapoğlu, "Çocuk-ölüm-oyun tezatında Parion'da çocuk oyuncakları", 45-48.

¹⁵ Ahmet Yaraş ve Candan Yaraş, "Antik Çağ'da Oyuncaklar ve Günümüze Yansıması", *Günümüzde Çocuk Oyunlarında ve Oyuncaklarında Yaşanan Değişimler Sempozyumu*, 09-10 Aralık, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Yay., 2010): 62-63.

¹⁶ Christian Laes, "Review: Children, Burial and Death", *L'Antiquité Classique*, 84, (2015): 260.

¹⁷ Beaumont vd., "Children in Antiquity: Greece and Egypt", 10-11.

¹⁸ Mark Golden, "Other people's children", *A Companion to families in the Greek and Roman Worlds*, (2011): 263.

¹⁹ Janet. Burnett Grossman, "Forever young: an investigation of the depictions of children on Classical Attic funerary monuments", *Hesperia Supplements* 41, (2007): 314-316.

²⁰ Thomas R. Martin, *Eski Yunan Tarihöncesinden Hellenistik Çağ'a*, İstanbul: Say Yayınları, 2009: 77.

ergen kızların mezar taşlarında, kızlar mantolarıyla ve festival kostümleriyle resmedilmişlerdir²¹(Şekil 1).

Şekil 1. Çocukların yetişkin rolüne işaret eden mezar taşı. (Grossman, 2007, s. 317).

Platon'un bu makalenin giriş cümlelerini oluşturan, bebek ve çocukları geleceğe hazırlamak için meşguliyetlerini o yönde desteklemenin önemli olduğu ifadesi, arkeolojik malzemelerden mezar taşları²² ve bebek çocuk mezarlarında ele geçirilmiş terrakotta hayvan figürleri birlikte değerlendirildiğinde bu buluntuların, çocukların öbür dünya ihtiyaçlarından ziyâde bu dünyadaki günlük yaşantısına işaret eden bir bulgu ya da sembol olma ihtimali daha olası görünmektedir.

Mezar buluntularının değerlendirilmesinde, ortaya çıkartılan bebek ve çocuk mezarlarının ve bu mezarlardan bazılarını işaret eden mezar taşlarının toplumda belli sınıfı temsil eden yüksek statülü kişilere ait olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmaktadır²³. Bu sebeple yapılan yorumların toplumun geneli için bir değerlendirme olmadığı gerçeği göz ardı edilmemelidir.

1. Anadolu Bebek ve Çocuk Mezar Buluntuları

Toplumların içsel dinamiklerini yansıtmaları bakımından kültürel semboller ilginçtir ve bir o kadar da önemlidir. Bu anlamda mezar buluntuları, günlük yaşama dair izler barındırması yanı sıra toplumun mezar ve ölü gelenekleri hakkında bilgi vermesi yönüyle önemlidir. Hellen toplumu tarafından özgür ile köle, zengin ile fakir, kadın ile erkek arasındaki mücadelenin olası sonucu olarak ortaya çıkmış rekabet ve mücadele ruhunu yansıtan bir figür olarak horoz, bebek ve çocuk mezar buluntuları arasında dikkat çekmektedir. Hellen Uygarlığı'nda, yapılan karşılaşmalarda ve atletik yarışlarda horoz figürünün ayrı bir yeri vardır. Tiyatro yarışmaları ile ilgili görsellerde de horoz dövüşleri tartışma, karşılaşma ve yarışma ruhunu yansıtan bir veri olarak görsellere yansımıştır. Atletik yarışmalarda ödül olarak verilen amforalar üzerinde horozların bulunduğu sütunlar arasında savaşçı ruhu yansıtır figürüyle tanrıça Athena yer almıştır²⁴. Yine Aristophanes'in eserinde horoz, savaşçı ruhuyla Athena'ya atfedilmiştir²⁵. Ayrıca Hellen kültüründe tragedya ve şiirin en sık kullanılan simgeleri arasında bulunmaktadır. Tragedya yazarı Aeschylus'un yapıtlarından olan Eumenides'te horoz, "...dövüşen horozların kalplerini söküp çıkarmak..." gibi söylemlerle cesaret ve savaş ruhunu yansıtan temalarda yer almıştır²⁶.

Mitolojide horoz, savaş tanrısı Ares ile ilişkilendirilmiştir. Horoz Ares'in Alektron (alektor ya da alektryon/horoz)²⁷ adındaki bir insan arkadaşıdır. Ares evli sevgilisi Afrodisias ile birlikteliğinde arkadaşı Alektron'a nöbetçi asker görevi vermiştir. Bir gün Alektron'un uyuyakalması sebebiyle Afrodisias'ın kocasının geldiğini Ares'e haber verememiştir. Bu duruma ceza olarak ise Ares, arkadaşını

²¹ Grossman, "Forever young: an investigation of the depictions of children on Classical Attic funerary monuments", 315.

²² MÖ 5. Yüzyıl Attika vazolarında horoz figürlü ya da sfenksli mezar taşları saptanmıştır. Ayrıca Anadolu'dan mezar taşları örnekleri için bkz. Donna C. Kurtz ve John Boardman, "Greek Burial Customs", *Aspects of Greek and Roman Life, Ed. H. H. Scullard*, (London: The Camelot press, 1971): 227-238. Anadolu'da Smyrna kökenli MS 150 dolaylarına tarihlenen çocuk mezarı stelinde yine bir horoz resmedilmiştir. Keleş- Kasapoğlu, "Çocuk-ölüm-oyun tezatında Parion'da çocuk oyuncakları", 45-48.

²³ Grossman, "Forever young: an investigation of the depictions of children on Classical Attic funerary monuments", 320-321.

²⁴ Eric Csapo, "Cockfights, Contradictions, and the Mythopoeitics of Ancient Greek Culture", *Arts: The Journal of the Sydney University Arts Association*, 28, (2006): 16-35.

²⁵ Aristophanes. *Birds*. 49.

²⁶ Aeschylus. *Eumenides*. 848.

²⁷ Serhat Foça ve Mesut Mert Yenişehirli, "Kyme (Aiolis) Güney Nekropolisi'nden Bir Çocuk Mezarı", *CEDRUS*, IX, (2021): 159.

horozla dönüştürmüştür. Mitosta horoz bir asker aynı zamanda savaşın sembolü durumundadır²⁸. Horozun askeri ayırt edici özelliği mitlerde de okunabilmektedir.

Yaşlı Plinius, doğanın hayvanlara verdiği muhteşem özelliklerden bahsederken, "...cesaretini, hızını, gücü ve vahşiliğini anlattıktan sonra bir aslanın, horozun tepesindeki ibiğini gördüğünde ve ötüşünü duyduğunda dehşete kapıldığından..."²⁹ söz etmiştir. Spartalılar savaşlarda zafer kazanmaları durumunda horoz kurban etmişlerdir. Pindaros'a göre horoz, dövüşü ve bir iç savaşı temsil ederken³⁰, horozun ibiği, aynı zamanda hoplitlerin miğferine benzetilmiştir³¹. Pheidias tarafından yapılan tanrıça Athena'nın miğferinin üzerinde de horoz figürü bulunmaktadır³². Nitekim hoplitler, kent devletlerinin savunmasında vurucu gücü oluşturan gövde zırhı giymiş piyade kuvvetlerdir. Özel savaş teknikleri olan falanks düzeni içerisinde savaşa girmişlerdir. İyi bir hoplit, şair Arkhilokhos tarafından "...ayakları bastığı yerden sökülemeyen, cesur yüreğiyle bacalarının üzerinde sapasağlam duran...bir adamdır..." olarak tanımlanmıştır. Hoplitler savaş donanımlarını ilk başlarda maddi anlamda kendileri temin ettiklerinden ve falanks taktikleri için zorlu eğitimler aldıkları için soyluları savaşmamakla tehdit etmişler ve böylelikle siyasi iktidarda söz sahibi olmuşlardır. Dolayısıyla ekonomik ve siyasi gücü ifade eden bir unsur olarak kent devletlerinde hoplit olabilmek her erkek için mümkün olamamaktadır³³. Hellen toplumu tarafından prestijli bir meslek olarak algılanan askerlik mesleğini temsilen bir çocuğun hoplit olmak istemesi ve mezarına horoz figürün konulması, bu isteğin bir ifade şekli olarak düşünülebilir.

Anadolu'da Çanakkale, Biga ilçesi Kemer köyü sınırları içerisindeki Parion antik kenti 2011 yılı çalışmalarında M157 nolu mezarda ele geçirilen iki adet horoz figürü, oturan bir kadın figür, küçük boyutlu bir unguentarium ve bir adet bronz sikke ile birlikte bulunmuştur³⁴. Yine araştırmacılar tarafından Parion güney nekropolünde 2015 yılında yapılan kazı çalışmalarında ahşap tabut içerisindeki buluntulardan oturan kadın figürler, tek kulplu bir testi, bir bronz sikke, iki erosun yanı sıra bir tane kırık vaziyette horoz figürü ele geçirilmiştir³⁵. Troas bölgesinde yer alan Parion kenti, MÖ 8. Yüzyıl dolaylarında kurulan ilk Hellen koloni kentidir³⁶. Tarihi süreçte Hellas ana karasının MÖ 2. Binyıl sakinlerinin MÖ 11. Yüzyıl'dan itibaren Ege Denizi'nden Anadolu kıyılarına göç etmeye başladıkları bilinmektedir. Karanlık Çağ'ın başlarında adalar ve Batı Anadolu kıyılarına yaşanan göçler sonrasında geldikleri yerlerde kent devletleri kurmuşlardır. MÖ 8. Yüzyıl'ın ortalarından itibaren Ege ve Akdeniz kıyıları başta olmak üzere uygun buldukları topraklara yerleşmeye devam etmişlerdir. Özellikle Ege Denizi'nin kuzey kıyılarında çok sayıda Hellen kolonisi kurulmuştur³⁷. Kurulan kent devletleri, toplumda siyaset, ekonomi, aile gibi birtakım deneyimleri paylaşan yurttaşların meydana getirdiği sosyopolitik bir yapı oluşturmuştur. Kent devletlerinin kendilerine has (cenaze törenleri, meclis toplantıları ve devamında genç erkekler için orduda hoplit olarak görev almak gibi etkinlikler) sayesinde aralarındaki dayanışma ve kültürün devamlılığı sağlanmıştır³⁸. MÖ 6. ve 5. Yüzyıllarda iyice gelişen koloni kentlerini Hellenler esas itibarıyla kıyı bölgelerde tercih etmişlerdir. Dolayısıyla Hellenistik Dönem ile Roma dünyasının kesişen dünyalarını ve Hellen kültürüyle kaynamış Anadolu kentlerinin kültürlerini baskın bir şekilde sürdürdüklerine işaret etmektedir. Özellikle Roma İmparatorlarının egemenliği altında Ege dünyası ve Anadolu coğrafyasında bir Hellen Roma kültür dünyasının oluştuğu söylenebilir. MS. 4. ve 5. Yüzyıllara değin kültürel olaylarla gelişen süreç MÖ 334 yılında B.

²⁸ Csapo, "Cockfights, Contradictions, and the Mythopoetics of Ancient Greek Culture", 16-21.

²⁹ Plin. *NH*. VIII. 19.

³⁰ Pind. *Olimpian*. XII.

³¹ Csapo, "Cockfights, Contradictions, and the Mythopoetics of Ancient Greek Culture", 16-21.

³² Pausanias. *Description of Greece*. 6. 26. 3.

³³ Thomas R. Martin, *Eski Yunan Tarihöncesinden Hellenistik Çağ'a*, İstanbul: Say Yayınları, 2017: 118-119.

³⁴ Cevat Başaran vd., "Parion 2011 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *XXXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, II. cilt, (28 Mayıs-1 Haziran 2012), (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013): 348.

³⁵ Vedat Keleş vd., "Parion 2015 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *XXXVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, I. cilt, (23-27 Mayıs 2016), (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yay., 2017): 34.

³⁶ Vedat Keleş ve Ersin Çelikbaş, "Parion Roma Kolonizasyon Sikkeleri", *Arkeoloji ve Sanat*, 145, (2010): 2-3.

³⁷ Mehmet Ali Kaya, *İlkçağ Tarihi ve Uygarlıkları*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay., 2018): 265-270.

³⁸ Charles Freeman, "Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları, Çev. Suat Kemal Angı, Ankara: Dost Yayınları, 2003: 143-144.

İskender'in Anadolu'da Sardes, Lykia ve Phrygia yönündeki seferleriyle devam etmiştir³⁹. Roma Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarına doğru Caesar döneminde devletin uyguladığı politikayla yaşanan iç kargaşayı önlemek amacıyla orduda sıkıntı çıkarma potansiyeli olan kıdemli askerlerden yaklaşık 20.000 kıdemli asker Anadolu'da dahil bazı ülkelere yerleştirilmiştir. Benzer uygulama Augustus tarafından da yapılmıştır. Roma imparatoru Anadolu'da kurduğu kolonilere bu kıdemli askerleri yerleştirerek bölge güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır. Aynı zamanda kurulan kıdemli askerlerden müteşekkil kolonilerin gelişmiş büyük kentlerde kurulmasına ve yüksek refah seviyesine sahip olmalarına özen gösterilmiştir. Romalılaştırma politikasının bir parçası olan bu faaliyet, yöre halkını cezbetmekte önemli olmuştur. Ayrıca bu askerlerin yüksek yaşam seviyesi halkı asker olmaya özendirilmesi bakımından önemli olmuştur⁴⁰. İmparator Claudias dönemine değin Anadolu'da kurulan kolonilerin yanı sıra yol bağlantı ağları da oluşturulmuştur⁴¹. Dolayısıyla bölgede özellikle asker hayranlığı yaygınlaşmıştır ve MS 2. Yüzyıl'a gelindiğinde Parion'da demografik ve kültürel yapıdaki bu değişikliğin izleri mezarlara yansımıştır⁴². Tarihsel süreçte bu uygulamaların olası bir sonucu olarak bölgenin siyasi ve sosyolojik yapısının çocuk mezarları üzerindeki etkisi de kaçınılmaz olmalıdır.

Troas ile Mysia arasındaki stratejik bir bölgede konumlanan antik Antandros kentinde MÖ 5. Yüzyıl'a tarihlenen 3.5 yaşlarında bir çocuk mezarında bulunan horoz figürü yine benzer örnek oluşturmaktadır⁴³. Bölgede horoz figürüne mezarlar dışında da rastlanılmıştır. Troas bölgesi kentlerinden bir diğeri Dardanos'a ait MÖ 3. ve 4. Yüzyıl'lara tarihlenen sikkenin bir yüzünde yine horoz figürü yer almıştır. Troas sikkeleri (Şekil 2) üzerinde ise bu figür örnekleri oldukça çok sayıdadır⁴⁴.

Şekil 2: Troas sikkeleri üzerinde horoz figürü.

<https://www.wildwinds.com/coins/greece/troas/dardanos/t.html> 30.11.2023.

Yaşlı Plinius, "...tıpkı gladyatör dövüşleri gibi Anadolu'da Bergama'da her yıl halka açık horoz dövüşlerinin yapıldığından..." bahsetmiştir⁴⁵. Batı Anadolu'da Bergama'nın bu yönüyle tanınması oldukça dikkat çekicidir. Yaklaşık MÖ 205 yıllarında Roma'nın dikkatinin Anadolu'ya çevrilmesiyle başlayan süreçte Roma imparatoru Scipio'nun MÖ 190 yılında Çanakkale Boğazını aşarak Anadolu'ya geçmesiyle Hellen kent devletlerinin yetkinliği artık Roma'ya geçmiştir⁴⁶. Bergama kralı III. Attalos'un MÖ 133'te krallık topraklarının varisi olarak Roma'yı tayin etmesiyle Gelibolu yarımadası da dahil MÖ 129 yılında Anadolu'nun batı kıyılarında Bergama toprakları üzerinde Asya Eyaleti kurulmuştur⁴⁷. Kentin doğusunda konumlanan ve uzak mesafelerden bile görülebilen ihtişamlı yapısıyla Bergama'da Attalosoğulları sarayından üst düzey bir askere ait olabileceği şeklinde düşünülmüş bir mezar anıtı mevcuttur. Kırk yıldan fazla iktidarda kalan Attalos'un döneminde kent askeri çatışmalara sahne olmuştur. Kardeşi II. Attalos döneminde de kentsel değişim ve gelişmelere devam edilmiştir. Kentte kültürel anlamda kutsal alanların, mezar anıtların yapımı gibi faaliyetlere bu anlamda oldukça önem

³⁹ Oğuz Tekin, "Büyük İskender: Doğu Seferi ve Hellenistik Çağ", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023: XI-8.

⁴⁰ Alaaddin Kalaycı, "Roma Askeri Sisteminde Emeklilik ve Emekli Askerlerin Yaşantıları", *AMISOS*, 3, no. 5, (2018): 374-377.

⁴¹ Mustafa Hamdi Sayar, "Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Trakya", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023: 52-53.

⁴² Vedat Keleş ve Hasan Kasapoğlu, "Çocuk-ölüm-oyun tezatında Parion'da çocuk oyuncakları", *Arkeodüvar* 6, (2022): 45.

⁴³ Gürcan Polat ve Yasemin Polat, "Antandros Nekropolü 2001-2006 Yılları Ön Raporu", *Arkeoloji Dergisi*, (İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2007): 4.

⁴⁴ <https://www.wildwinds.com/coins/greece/troas/dardanos/t.html>. 30.11.2023.

⁴⁵ Plin. *NH.* X. 25.

⁴⁶ Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24, no. 38, (2005): 11-30; Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği (İÖ 205-25)", *Doğu Batı Dergisi*, 49, (2009): 196-198.

⁴⁷ Hüseyin Üreten, "Reviews: Anadolu'da Roma Eyaletleri: Augustus Dönemi", *Journal of History and Future*, 3, no. 1, (2017): 293; Sayar, "Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Trakya": 48-56.

verilmiştir⁴⁸. Anadolu'da Pergamon Müzesi'nde Helios, dört atlı arabada tasvir edilmiştir⁴⁹. Hellas'da güneş tanrısı Helios'un kutsal hayvanı yine horozdur⁵⁰. Hellas anakarasından Tanagra, horoz dövüşüne tutku ile bağlı olan aynı zamanda Hellen kentleri için cesaret, güzellik ve büyüklüğe sahip horozları yetişen bir yer olarak bilinmektedir⁵¹.

Yine yakın bir coğrafya olması bakımından Denizli Leodikeia 2013 yılı kazı çalışmalarında Şimşek'in arkeolojik çalışmalarında *gladyatör horozlar* olarak adlandırılan, karşılıklı kavga eden iki horoz betimlemesi elde edilmiştir⁵². Hellas'da horoz dövüşleri bir spor olarak ergen erkekler ve genç aristokratlar için aynı zamanda bir eğlence etkinliğidir. Hellen sanatında dövüşen horozlar erkek çocuklarla ilişkilendirilmiştir⁵³. Genç erkek ile horozun bir arada olduğu amphora örneklerine arkaik çağdan itibaren rastlanılmaktadır⁵⁴. MÖ 423 dolaylarına tarihlenen bir seramikte (Şekil 3), genç iki erkeğin savaşı sahnelenmektedir. Resimde ayaklarının arkasındaki çıkıntıya kadar genç erkekler ayrıntılarıyla horoza benzetilmeye çalışılmıştır.

Şekil 3: Genç erkeklerin mücadelesi. (Csapo, 2006, s. 12)

Hellen çocuk mezarlarında bulunan terrakotta hayvan figürlerinin, çocukların reşit olma ritüeli ile ilişkilendirilmesi *geçişlerin sembolü* olarak toplumdaki algısı nedeniyle özellikle horoz figürü için düşünülmüş olmalıdır⁵⁵. Ergenlik döneminde ergen erkeğin sesindeki sertleşme “ötme” ya da “kokkusmos” olarak isimlendirilmiştir. Öten bir horoz, hem cinselliğin, hem savaş ve rekabette zaferin sembolü olarak kabul edilmektedir⁵⁶. Antik Çağ'da horoz, güneş doğarken ötme özelliğinden kaynaklı olarak geceden aydınlığa geçişin sembolü olarak algılanmaktadır. Geçişlerin göstergesi olarak ölüm ve yeniden doğuşla ilişkilendirilmiştir⁵⁷. Hellen ve Roma'da bebeklik dönemini atlatıp hayatta kalmayı başarmış çocuklar için bazı yaşam evreleri söz konudur. İsim verme, ergenliğe adım atma, erkek çocuklara rol model olma bunlardan bir kaçıdır⁵⁸. Antik yazarlar horozun mücadelesi sonrasında doğasını anlatırken, rakibinin karşısında tüylerini kabartması, kanatlarını çırpması, parmak uçlarına yükselip tüm vücudunu şişirip kafasını gökyüzüne kaldırıp ötüşünü, rakibi karşısındaki erkeksi üstünlüğü ile eşleştirmişlerdir. Özellikle horozun niteliğinden kaynaklı olarak toplumsal açıdan ast statüden üst statüye geçiş, cinsel açıdan ise erkeklığe geçiş durumunu karakterize etmektedir.

⁴⁸ Felix Pirson, “Pergamon”, *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023: 68-70.

⁴⁹ Yüksel Gögebakan, “Dörtlü Atlı Grup Olarak “Quadriga” ile “Mahşerin Dört Atlısı”nın İlişkilendirilmesi ve Sanatsal Yansımaları”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (2017): 109-110.

⁵⁰ Bedrettin Cömert, *Mitoloji ve İkonografi*, (Ankara: de ki sanat tarihi yayımları, 2010): 80-94.

⁵¹ Harry Thurston Peck, *Boeotia-harpers*.

⁵² Celal Şimşek, “2013 Yılı Leodikeia Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, *XXXVI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, cilt 3, 02-06 Haziran 2014, (Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık, 2015): 648.

⁵³ Csapo, “Cockfights, Contradictions, and the Mythopoetics of Ancient Greek Culture”, 30.

⁵⁴ Özer, “Aizanoi'dan Horozlu Mezar”, 6.

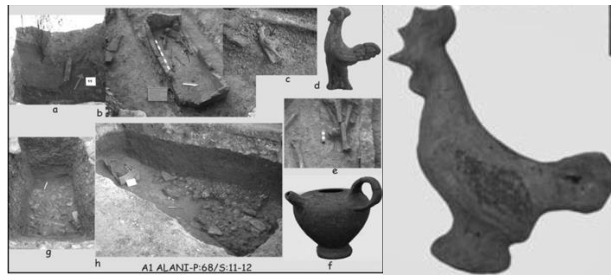
⁵⁵ Dasen, “Childbirth and infant in Greek and Roman Antiquity”, 311.

⁵⁶ Csapo, “Cockfights, Contradictions, and the Mythopoetics of Ancient Greek Culture”, 30.

⁵⁷ Serhat Foça ve Mesut Mert Yenişehirli, “Kyme (Aiolis) Güney Nekropolisinden Bir Çocuk Mezarı”, *CEDRUS*, IX, (2021): 159.

⁵⁸ Beaumont vd., “Children in Antiquity: Greece and Egypt”, 6, 8. Anadolu'da daha erken dönemlerde takı örneklerine rastlanılmıştır. İzmir Kemalpaşa ilçesi Ulucak Höyük kazısında Geç Neolitik Dönem buluntusu olarak taş ve deniz kabuğundan yapılmış boncuklar bulunmuştur. Çevik ve Vuruşkan, “Ulucak Höyük 2012-2013 Yılı Kazı Çalışmaları”, 589. Bursa ili Barcın Höyük'te 2015 kazısında M11 açmasında erken dönemlere işaret eden bebek ve çocuk mezarlarında bol sayıda taş ve deniz kabuğundan yapılmış boncuk ele geçirilmiştir. Rana Özbal vd., “2015 Yılı Barcın Höyük Kazıları”, *XXXVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017): 19. Çeşitli malzemelerden yapılmış bu boncukların (Carroll, “Infant Death and Burial in Roman Italy”, 107) mezara konulma amacı özellikle ergenlik dönemindeki çocuğu korumaya yönelik olmalıdır.

Dolayısıyla erkeksi erkek ile kadınsı erkek arasındaki mücadeleden zaferi olarak erkekliğe geçişin kültürel ardılı olarak algılanmaktadır⁵⁹. Horozun erkekliğin sembolü olarak Afrodisias ile ilişkilendirildiği de bilinmektedir⁶⁰. İnsan kültür ve yaşayışının ifade şekilleri çok farklı olduğu için bazı olguları tek sebeple açıklamak mümkün değildir. Çocuk mezarlarında bulunan bu figürler koruyucu rolü ile de değerlendirilmiştir⁶¹. Mezarlara konulan terrakotta hayvan figürlerinin ifade ettiği bir diğer anlam yine çocukları koruması için, tanrıça ve tanrılara sunu olarak bırakılmış olmaları yönündedir⁶². Anadolu'da İzmir/Aliağa/Çakmaklı Köyü/Kendirci mevkiinde Kyme antik kentinde yaklaşık MÖ. 3/2. Yüzyıl'lara tarihlenen çocuk mezarında çocuk iskeletinin bacaklarının yanında kucağında çocuk ile betimlenmiş kadın (*kourotrophos*) ile bir adet horoz figürü ele geçirilmiştir (Şekil 4). Bu mezardaki kadın figürün, antik çağ insanlarının çocuklarını korumaları onları sağlıklı bir şekilde yetiştirebilmek için nekropol ve kült alanlarında daha çok karşılaşılan, *kourotrophos özelliği* olan tanrıçalara adak olarak sunulmuş objeler olabilecekleri şeklinde değerlendirilmiştir⁶³. Ergenlik döneminde bu çocukların koruyuculuğuna inandıkları bilezik küpe ya da muska gibi takılar taktıkları da bilinmektedir⁶⁴. Anadolu'da Lykia bölgesinde Antalya Karabucak mevkiinde ele geçirilen bir lahitin kapağında yine horoz resmine rastlanılmıştır. Koruyucu vasfı ile değerlendirilen horoz burada bir yetişkin mezarındadır⁶⁵. Horozun, ruhların rehberi (*psyhopompos*) olması özelliği sebebiyle ölümlerin öbür dünyaya gidişinde ve orada dirilişinde aydınlatıcı, yol gösterici rolü bulunmaktadır⁶⁶.

Şekil 4: Kyme'de çocuk mezarında bulunan horoz. (Küçükgüney ve Tunç Altun, 2009, s.70).

Hellen ve Roma toplumunda bebek ve çocuk gömü geleneklerinde altı aydan küçük bebeklerin mezarlarına hiçbir hediye konulmamaktadır. Altıncı aydan sonra mezar buluntuları konusunda yetişkin mezarlarına benzer uygulamalara rastlanılmıştır⁶⁷. Bebek ve çocuk mezarlarına konulan bu figürlerin çeşitliliğinde, bölgesel uygulamalar önemli farklılıklar oluşturmakla birlikte bazı dini ve geleneksel uygulamalar da oldukça kabul görmüştür. Hellas'da dini olarak çocukların toplum içerisine katılımı üç yaşlarında Dionysos festivallerine katılmaları ile olmaktadır. *Anthesteria festivali* olarak bilinen bu törende chous testisinden çocukların şarap içme törenini yansıtan seramik örnekleri mevcuttur⁶⁸ (Şekil 5).

⁵⁹ Csapo, "Cockfights, Contradictions, and the Mythopoeics of Ancient Greek Culture", 25-35.

⁶⁰ Csapo, "Cockfights, Contradictions, and the Mythopoeics of Ancient Greek Culture", 16-21.

⁶¹ Dasen, "Childbirth and infant in Greek and Roman Antiquity", 311.

⁶² Foça ve Yenişehirli, "Kyme (Aiolis) Güney Nekropolisi'nden Bir Çocuk Mezarı", 155-159.

⁶³ Zuhul Küçükgüney ve Pınar Tunç Altun, "İDÇ Liman Kurtarma Kazısı (İzmir İli, Aliağa İlçesi, Çakmaklı Köyü, Kendirci Mevkii 613 ve 68 Parsellere Ait)", *XVII. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, (28 Nisan- 1 Mayıs), (Ankara:T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2009): 45-47.

⁶⁴ Beaumont vd., "Children in Antiquity: Greece and Egypt", 6, 8. Anadolu'da daha erken dönemlerde takı örneklerine rastlanılmıştır. İzmir Kemalpaşa ilçesi Ulucak Höyük kazısında Geç Neolitik Dönem buluntusu olarak taş ve deniz kabuğundan yapılmış boncuklar bulunmuştur. Çevik ve Vuruşkan, "Ulucak Höyük 2012-2013 Yılı Kazı Çalışmaları", 589. Bursa ili Barcın Höyük'te 2015 kazısında M11 açmasında erken dönemlere işaret eden bebek ve çocuk mezarlarında bol sayıda taş ve deniz kabuğundan yapılmış boncuk ele geçirilmiştir. Rana Özal vd., "2015 Yılı Barcın Höyük Kazıları", *XXXVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017): 19. Çeşitli malzemelerden yapılmış bu boncukların (Carroll, "Infant Death and Burial in Roman Italy", 107) mezara konulma amacı özellikle ergenlik dönemindeki çocuğu korumaya yönelik olmalıdır.

⁶⁵ Süleyman Atalay vd., "Horoz Betimli Karabucak Lahdi", *Phaselis Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi* VII, (2022): 111-113.

⁶⁶ Foça ve Yenişehirli, "Kyme (Aiolis) Güney Nekropolisi'nden Bir Çocuk Mezarı", 155-159.

⁶⁷ Dasen, "Childbirth and infant in Greek and Roman Antiquity", 292-306.

⁶⁸ Beaumont vd., "Children in Antiquity: Greece and Egypt", 6-10.

Şekil 5: Chous testisinden şarap içen çocuk figürlü kap⁶⁹.

2. Bebek ve Çocuk Mezarlarında Gömü Uygulamaları

Bölgesel farklılıklar uygulamaları değiştirse de bebek ve çocukların yerleşim içine (intramural)⁷⁰ ya da yerleşim dışına (ekstramural) gömülmesinde kırk günlük süre önemli olmuştur⁷¹. Bebeklerin özellikle kap içerisinde gömülmesi yaygın bir uygulama olarak bulunmuştur⁷². Kap içerisine gömülerde çoğunlukla amphoralar tercih edilmiştir⁷³. Küçük bebekler için ayrıca hydriai ve pithoslar tercih edilirken⁷⁴ tabutta gömü şekli sık rastlanılan bir diğer gömü çeşiti arasında yer almıştır⁷⁵. Roma'daki bebek ve çocuk mezar örneklerinde özellikle bir yaşından büyük çocuk mezarlarında çivi bulunması, çabuk tahrip olan ahşap tabutlara gömülmüş olabileceklerini düşündürmüştür⁷⁶.

Anadolu'da Troas kenti olan Antandros 2015-2016 kazılarında, MÖ 4. Yüzyıl'a tarihlenmiş bebeğe ait olan mezar bir amphora gömü türü arasında yer almıştır. Bir diğer çocuk iskeleti ağız kısmı bir kapama taşı ile kapatılmış pithosa gömü şeklindedir⁷⁷. Parion güney nekropolünde 2015 yılında yapılan kazı çalışmalarında, M198 nolu mezarın kiremit mezar tipinde bir çocuk mezar olduğu saptanmıştır⁷⁸. Antik Çağ Aiolis bölgesi⁷⁹ kentlerinden olan Kyme antik kentinde yaklaşık MÖ. 3/2. Yüzyıl'lara tarihlenen çocuk mezar, kireçtaşı plaka ve çatı kiremiti kapalı bir mezar özelliği taşımaktadır⁸⁰. Basit toprak mezarlara çocuklar, onlar için ayrılmış mezarlıklarda yetişkinlerden farklı olarak gömülmüşlerdir⁸¹. Antalya ili Alanya ilçesi Syedra antik kentinde 8-10 yaşlarına ait bir çocuk iskeleti basit toprak mezara bacakları uzanmış, kolları karnında yatar pozisyonda bulunmuştur⁸².

Intramural mezar türü, farklı coğrafyalarda neolitik döneme uzanan kronolojide uygulanmış olmakla birlikte Batı Anadolu coğrafyası ve Hellen anakarasında bebek ve çocuklar için intramural gömülere

⁶⁹ [https://www.sydney.edu.au/museums/collections_search/#search-](https://www.sydney.edu.au/museums/collections_search/#search-results&view=details&modules=ecatalogue&irm=37551&id=f015)

results&view=details&modules=ecatalogue&irm=37551&id=f015 12. 11. 2023

⁷⁰ Intramural gömü örnekleri, Erken Tunç Çağı mezarlarından Limnos, Bozcaada, Sakız adası, Paros, Girit, Melos, Aigina, Olimpiya, Mora, Tiryns, Argos, Atina, Messene gibi daha birçok yerde görülmüştür. Photini JP. McGeorge, "Intramural Infant Burials in the Aegean Bronze Age", *2èmes Rencontres d'archéologie de l'IFEA: Le Mort dans la ville Pratiques, contextes et impacts des inhumations intra-muros en Anatolie, du début de l'Age du Bronze à l'époque romaine*, (2011): 4-5; Marlies Komijnen berg, "Infanticide and the Social Status of Children as Reflected in Child Burials", *Unpublished BA Thesis*, (2014): 11. Anadolu'da İzmir ili Urla İlçesi Liman Tepe kazısında Erken Tunç Çağı I'e tarihlenen bir bebek mezarının korunmamış halde çömlek içerisinde bir evin tabanı altına gömüldüğü ortaya çıkarılmıştır. Hayat Erkanal vd., "Liman Tepe 2015 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları", *XXXVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, 23-27 Mayıs 2016, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017): 135.

⁷¹ Laes, "Review: Children, Burial and Death", 260.

⁷² Beaumont vd., "Children in Antiquity: Greece and Egypt", 11.

⁷³ Carroll, "Infant Death and Burial in Roman Italy", 106.

⁷⁴ Kurtz ve Boardman, "Greek Burial Customs", 37, 55, 74, 99.

⁷⁵ Dasen, "Childbirth and infant in Greek and Roman Antiquity", 306.

⁷⁶ Carroll, "Infant Death and Burial in Roman Italy", 106.

⁷⁷ Gürcan Polat- Yasemin Polat- Kahraman Yağız- Rabia Aktaş- Aslı Saka- Evren Açar -Ecem Baysu-Ertuğrul Kıracı, "Antandros 2015-2016 Yılı Kazıları", *XXXIX. Kazı Sonuçları*, 3. Cilt, 22-26 Mayıs 2017, (Bursa: Star Matbaacılık, 2018): 489-490.

⁷⁸ Keleş vd., "Parion 2015 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", 34.

⁷⁹ Aiolis Bölgesi, kuzeyde Troia bölgesinin sınırını belirleyen Edremit Körfezi ile güneyde Smyrna (İzmir) arasında kalan kıyı şerhidir. Bknz. Kaya, *İlkçağ Tarihi ve Uygarlıkları*, 268.

⁸⁰ Küçükgüney ve Tunç Altun, "İDÇ Liman Kurtarma Kazısı (İzmir İli, Aliağa İlçesi, Çakmaklı Köyü, Kendirci Mevkii 613 ve 68 Parsellere Ait)", 55-57.

⁸¹ Beaumont vd., "Children in Antiquity: Greece and Egypt", 11.

⁸² Ergürer vd., "Syedra 2020 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları*, 2. Cilt, (Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın, 2020), 293.

oldukça yaygın rastlanılmıştır⁸³. Roma'da yerleşim alanlarına büyük çocukların gömülmesi yasaklanmıştır ve bebekler evin tabanının altına⁸⁴ ya da çoğunlukla nekropollere daha büyük çocuk ve yetişkinlerle beraber gömülmüşlerdir⁸⁵. Roma'da bebeklerin sadece sütle beslenmeleri sebebiyle evi kirletmeyecekleri ve yaşayanlar için tehlike oluşturmayacakları düşüncesiyle intramural gömülmeler tercih edilmiştir. Romalılar bu durumu bebeklerin tam olarak sosyalleşmemiş olmalarından dolayı aileden ayrılmaması gerektiğiyle açıklamışlardır⁸⁶.

Anadolu'da Aizanoi'de 2016 yılı araştırmacıların kazı sonuçlarında, MS 1. Yüzyıl dolaylarına tarihlenen 3 nolu mezar, inhumasyon gömü özelliği göstermiştir. Bir diğer inhumasyon gömü türüne 6 nolu çocuk mezarda rastlanılmıştır⁸⁷. Yine Parion antik kenti 2011 yılı çalışmaları sonucunda inhumasyon gömü özelliğine sahip M155 nolu çocuk mezarları bulunmuştur⁸⁸ (Şekil 6).

Şekil 6: Parion M157nolu çocuk mezarı buluntuları. (Başaran vd., 2012, s. 357).

Bebek ve çocuklarda gömü türü olarak inhumasyon tercih edilir iken yetişkinlerde yaygın gömü türü kremasyon olarak saptanmıştır⁸⁹. Roma toplumunda kremasyon gömüye çoğunlukla yüksek statülü insanların mezarlarında rastlanılmıştır. Nitekim MS 5. Yüzyıl'a ait Kartaca'da ortaya çıkartılan çok sayıdaki çocuk mezarında bazı nüanslar dikkati çekmiştir. Toplu gömü özelliği gösteren mezarlarda kadın, erkek ve çocuk karışık halde gömülmüş olarak bulunmuştur. Bu gömüler için toplumda sıradan insanlara ait mezarlar olduğu şeklinde yorumlar yapılmıştır⁹⁰. Ayrıca Roma yasalarında bir yaşından küçük bebekler için yas töreni düzenlenmeyeceği gibi kanun maddeleri yer almıştır⁹¹. Inhumasyon gömünün kremasyon uygulamalarına göre daha az masraflı bir gömü türü olması bu işlemin bebek ve küçük çocuk mezarları için tercih edilmeme sebebi olarak açıklanmıştır⁹². Ve nispeten Hellen Roma toplumlarında bebek ve çocukların ölüm ritüellerinin hafife alındığı söylenebilir⁹³. Günümüzde de doğumdan hemen sonra ölen bebekler ya da küçük yaşta ölen çocuklar için cenaze töreni düzenlenmemesi, Antik Çağ'da bir ritüel ve tören gerektiren gömü türü olması bakımından bebek ve çocuklarda kremasyon uygulamasının tercih edilmemesine benzetilebilir.

Yaşlı Plinius'un, "dişleri çıkmadan önce bireyin yakılmamasının evrensel bir uygulama olduğu"⁹⁴ sözüne atıf niteliğinde, Anadolu'da Troas bölgesinde antik kent Antandros'ta çocuk mezarlarında saptanabilen en küçük kremasyon gömü 6,5 yaşında bir bireye aittir⁹⁵. Hellas'da (*amhidromia ya da dekate*) beş ya da on gün, Romalılarda ise sekiz ya da dokuz gün olarak bilinen isim verme gününden önce ölen bebeklerin gömüleri net bir şekilde yetişkin mezarlarından ayrılmıştır. Toplumda bebeklerin

⁸³ McGeorge, "Intramural Infant Burials in the Aegean Bronze Age", 4-5; Komijnenberg, "Infanticide and the Social Status of Children as Reflected in Child Burials", 11.

⁸⁴ Beaumont vd., "Children in Antiquity: Greece and Egypt", 6-10.

⁸⁵ Carroll, "Infant Death and Burial in Roman Italy", 103.

⁸⁶ Dasen, "Childbirth and infant in Greek and Roman Antiquity", 297-306.

⁸⁷ Elif Özer, "Aizanoi 2016 Sezonu", *XXXIX. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, 22-26 Mayıs 2017, (Bursa: Star Matbacılık, 2018), 211-222.

⁸⁸ Başaran vd., "Parion 2011 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", 348.

⁸⁹ Kurtz ve Boardman, "Greek Burial Customs", 37, 55, 74, 99.

⁹⁰ Naomi J. Norman, "Death and Burial of Roman Children: The Case of the Yasmina Cemetery at Carthage-Part I", *Setting the Stage, Mortality 7*, no. 3, 2002, s. 305-308.

⁹¹ Carroll, "Infant Death and Burial in Roman Italy", 100.

⁹² Kurtz ve Boardman, "Greek Burial Customs", 37, 55, 74, 99.

⁹³ Kurtz ve Boardman, "Greek Burial Customs", 331.

⁹⁴ Plin. *NH*. VII. 15.

⁹⁵ Norman, "Death and Burial of Roman Children: The Case of the Yasmina Cemetery at Carthage-Part I", 309; Özge Yılmaz ve Yılmaz Selim Erdal, "Antandros Antik Kentinde Ölü Yakma Geleneği", *XXIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, (28 Mayıs-1 Haziran 2007), (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi, 2008): 48.

henüz kötü niyetleri olmayan saf canlılar oldukları ve yine bebek ve çocukların henüz sosyalleşmedikleri yönünde bir algı mevcuttur. Nitekim yine dış çıkarma dönemi olan altı aydan itibaren çocuk mezarlarının donanımının yetişkinlere yakın olduğu tespiti yapılmıştır. Ve yeni doğan bebeklerin statüleri gereği kırık bir kaptan ya da kiremitle örtülü bir toprağa gömülmesi örneklerine rastlanılmıştır⁹⁶.

Antik Anadolu'da ve Hellen Roma Uygarlığı sınırlarında küçük yaşlara ait kremasyon uygulamasına pek rastlanılmamıştır ancak ender bazı örnekler karşımıza çıkabilmektedir. Hellas'da yine Arkaik ve Klasik dönemde bir gelenek halinde olmasa da bebek ve çocuk mezarlarında kremasyon gömü türleri tespit edilmiştir. Bu işlem esnasında bebeklerin yumuşak dokularıyla birlikte kemiklerinin hasar görmüş olabileceği düşünülmüştür⁹⁷. Anadolu'da kremasyon çocuk mezarı örneğine Aizanoi 2017 yılı çalışmalarında 2 nolu çocuk mezarında rastlanılmıştır. İskelet basit toprak mezara konulmuş olup kremasyon kabın kenarında kırık cam unquertarium ile kırık kandil parçaları ele geçirilmiştir⁹⁸. Benzer örnek Roma'da rastlanılmıştır. Pompeii'de bebek ve çocuklara ait mezar örneklerinde altı aydan küçük bebek mezarında kremasyon gömü uygulaması yapıldığı görülmüştür⁹⁹.

Troas ve Aiolis bölgesi bebek ve çocuk mezarlarında öne çıkan bazı buluntularda olduğu gibi, bölge gömü uygulamaları bakımından yakın coğrafyadan izler bulunmaktadır. Antandros, Aiolis bölgesini Troas'a bağlayan stratejik bir noktada yer almaktadır. Araştırmacılar tarafından 2008'de Antandros nekropolünden hiçbir fetüs ve bebeğe kremasyon gömü uygulamasının yapılmadığı bildirilmiştir. Bunun yanı sıra yetişkin bireylerinse çoğunluğunun yakıldığı saptanmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde Antandros'un tarihi süreçte mezar özellikleri bakımından değişimler yaşadığı, MÖ. 7. Yüzyıl'dan MÖ. 5. Yüzyıl'a kadar olan süreçte kremasyon uygulamalarında sıklık azalırken, Hellenistik Dönem yetişkin mezarlarında kremasyon uygulamasının sayısında önemli bir artış olduğu tespiti yapılmıştır¹⁰⁰. Antandros'ta meydana gelen bu kültürel farklılaşmanın mezar yapılarına yansımış olması olasılığı üzerine yapılan yorumlar oldukça isabetli görünmektedir¹⁰¹. Nitekim Anadolu'nun batı kıyılarındaki "Aiolis" ve "Ionia", daha kuzeyde "Troas" bölgeleri Hellen kolonileri bulunmaktadır. Kültürel anlamda Hellenleşmiş topraklar olan buralarda Dor, Ion ve Aiol kökenli antik Hellen kentleri (*poleis hellenides*) yer almıştır¹⁰². MÖ 550'den MÖ 330'e kadar Pers hanedanı Akhaimenidlerin egemenliğindeki Batı Anadolu kıyı şeridi Pers hakimiyetinde olmuşlardır¹⁰³. Ancak Miletos kenti Hellen kültürünün en eski temellerini oluşturan kenttir. Herodotos, yaklaşık on iki Ionia kentini kendilerine özgü kültürleri ile ön plana çıktıklarından söz etmiştir. Ve bu kentleri; Miletos, Myus, Smyrna, Ephesos, Teos, Klazomenai, Lebedos, Phokaia, Samos, Priene, Erythrai, Khios Kolophon olarak sıralamıştır¹⁰⁴. Yine Arrian'ın aktardığı, Büyük İskender'in Anadolu yolculuğunda Hellepontos'tan Troas'a doğru ilerlediğini, oradan Praktios ırmağı yakınlarına kadar geldiğini bildirmiştir. Sardes'e doğru yürüyüşünde daha önce Pers yönetiminde olan Aeolia ve Ionia kentlerine gönderdiği komutanlarla bölgede denetimi sağladığından söz etmiştir. Sardes halkına ve Lydialılara geleneklerini eskisi gibi devam edebilecekleri yönünde izin vererek üç günde Efesus'a ulaşmıştır. Bu esnada Magnesia ve Tralles kentlerinden gelen elçiler vasıtasıyla bu kentlerin bağlılıklarını bildirdikleri ifade edilmiştir. Miletos'ta ise İskender karşısında verilen mücadelenin başarısız olduğu ve kentin İskender'in eline geçtiği aktarılmıştır. Miletos'ta yaşanan sorunların ardından Karia'ya doğru yola çıkan İskender oradan Phrygia tarafına geçmiştir¹⁰⁵. Nitekim Anadolu'nun kıyı kesimlerindeki bu sosyal hareketliliğin, Peloponnes Savaşları esnasında da

⁹⁶ Dasen, "Childbirth and infant in Greek and Roman Antiquity", 297- 306.

⁹⁷ Kurtz and Boardman, "Greek Burial Customs", 37, 55, 74, 99

⁹⁸ Elif Özer ve Murat Taşkiran, "Aizanoi 2017 Sezonu Kazı ve Araştırmaları", *XL. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, 07-11 Mayıs 2018, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2019): 582.

⁹⁹ Carroll, "Infant Death and Burial in Roman Italy", 105.

¹⁰⁰ Özge Yılmaz ve Yılmaz Selim Erdal, "Antandros Antik Kentinde Ölü Yakma Geleneği", *XXIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, (28 Mayıs-1 Haziran 2007), (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi, 2008): 46; Kahraman Yağız, "Antandros Nekropolisi Hellenistik Dönem Mezar Tipleri", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2, no. 2, (2009): 143.

¹⁰¹ Yılmaz ve Erdal, "Antandros Antik Kentinde Ölü Yakma Geleneği", 47.

¹⁰² George Thomson, *Eski Yunan Toplumu Üzerine İncelemeler Tarihöncesi Ege I*, Çev. Celal Üster, İstanbul: Payel Yayınları, 1995: 115-117; Marco Vitale, "Asya Eyaleti", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023: 229-232.

¹⁰³ Josef Wiesehöfer, *Erken Pers Antik Bir Dünya İmparatorluğunun Tarihi*, Çev. Nilgün Ersoy, İstanbul: Totem Yayınları, 2020: 19-96.

¹⁰⁴ Herodotos. *Historia*. I. 142-144.

¹⁰⁵ Arrian. I. 11-24.

yaşanmış olduğu bilinmektedir. Anadolu'nun batı kıyılarında, Mytilene (Midilli) ve Lesbos adası ve Troas bölgesinde Çanakkale'ye hâkim bir konumda Rhoeteion ve Antandros kenti dolaylarındaki Sparta ile Atina arasında gerçekleşen mücadeleler Thukidides'in aktarımlarından bilinmektedir¹⁰⁶. Ksenophon, Thukydides'in bırakmış olduğu MÖ 411'den itibaren hem Hellas'ta hem Anadolu'da meydana gelen savaşları aktarırken Sparta ile Atina arasındaki deniz savaşının ardından Peloponnesosluların Hellespontos dolaylarından, Atinalı komutan Alkibiades'e karşı savaşmak için Sardes yönünde harekete geçtiklerinden söz etmiştir. Parion civarında bütün kuvvetlerin bir araya gelmesiyle Alkibiades gece vakti seksen altı gemilik donanmasıyla Prokonnesos'a ulaşmıştır. Orada Mindaros ve Pharnabazos'un kara ordusuyla Kyzikos'ta bulunduğunu öğrenen Alkibiades hem karada hem denizde verecekleri amansız mücadeleden kaçmamaları gerektiğini belirtmiştir. Peloponnes ordusunun ise Pharnabazos tarafından Antandros'a gönderildiğini aktarmıştır. Bu esnada Syrakusailerin, hem Antandrialılara destek vererek surların bitirilmesini sağladıklarından ve bu kentte vatandaşlıkta dahil birtakım ayrıcalıkları elde etmelerinden söz etmiştir. MÖ 411-362 yılları arasında gerek Hellas ana karası, gerekse Anadolu'da meydana gelen olayları aktaran Ksenophon, Atinalılar ile Spartalılar arasındaki mücadelenin gerçekleştiği Anadolu kentlerinden ayrıntılarıyla söz etmiştir¹⁰⁷. Tarihsel süreçte gelişen ve değişen sosyolojik yapının bölge kültürünü şekillendirmesi bebek ve çocuk mezar geleneklerine de yansımış olmalıdır.

Hellen toplumunda bebek ve çocuklara uygulanan ritüel ve muamelelerin kronolojik ve bölgesel farklılıklar içerdiği yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır¹⁰⁸. Anadolu'nun batı bölgelerinde özellikle Troas, Antandros, Parion, Aiolis ve dolaylarında bebek ve çocuk mezar gelenekleri arasında mezar türü, gömü özelliği ve mezar buluntusu bakımından benzer uygulamalar dikkat çekmektedir.

Sonuç

Çocukların oyuncaklarla ilişkisinin antik çağ koşullarında da günümüzden farklı olmadığı kabul edilmelidir. Ancak bebek ve çocuk mezarlarına bu buluntuların konma amacıyla gerek mezar taşlarındaki betimlemeler ve yazılı kaynaklar, gerekse arkeolojik kaynaklardan minyatür bazı hayvan figürleri, çocukların bu dünyadaki yetişkin rollerine ilişkin bir sembol olma olasılığı üzerine yapılmış yorumlamaların daha makul olabileceğini göstermektedir. Nitekim Anadolu'nun batısında araştırmacılar tarafından saptanan horoz figürleri bazı mezar örneklerinde mevcuttur. Dolayısıyla bebek ve çocuk mezarlarında ortaya çıkartılan minyatür horoz figürünün, yol gösterici, koruyucu ve ergenliğe geçiş anlamlarının yanı sıra, Hellen ve Roma toplumu tarafından prestijli bir meslek olarak algılanan askerlik mesleğini temsilen özellikle erkek çocukların mezarlarında bulunması, onların asker olmaları yönünde desteklenmesi ve meşguliyetleriyle olan bağlantılara işaret eder niteliktedir.

Bebek ve çocuk mezarları gömü uygulamalarında ise, gömü merasimi gerektiren kremasyon gömme geleneğinden ziyade, çocuklar için çoğunlukla inhumasyon gömülerin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Araştırmacılar tarafından intramural gömü türü ve kap mezar uygulamalarına çoğunlukla rastlanılmış olduğu söylenebilir. Ayrıca antik yazarların ifadelerine paralel olarak, arkeolojik verilerde altı aydan önce ölen bebeklerin yakılmaması, altıncı aydan sonra mezar buluntuları ve donanımı konusunda yetişkin mezarlarına benzer uygulamaların yapılması, bir yaşından küçükler için amphoraların kullanılması ve yas töreni düzenlenmemesi gibi gelenekler oldukça dikkat çekicidir. Ve bu süre mezar gelenekleri açısından bebek ve çocuklar için bir kırılma zamanına işaret ediyor olmalıdır.

Anadolu'nun özellikle batı bölgelerinde mekânsal bağlantılar ve toplumsal dinamikler sosyo-kültürel ilişkileri ve dolayısıyla toplumun gelenek ve sembol algılarını etkilemiş görünmektedir. Dolayısıyla yeni araştırma ve kazı çalışmalarının sayısının artırılması, konu üzerine yapılacak değerlendirmelerde önemli bir referans sağlayacaktır.

¹⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Thuk. IV. 52; Ksenop. *Hellenica*, I. 24-27.

¹⁰⁷ Ksenophon, I. 24-27; Mehmet Ali Kaya, *Ege ve Eski Yunan Tarihi-II Klasik ve Hellenistik Çağlar*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2022: 238.

¹⁰⁸ Chrysanthi Gallou, "Children and Death in Bronze Age and Early Iron Age Greece", *Childhood in Antiquity: Perspectives and Experiences of Childhood in the Ancient Mediterranean*, (London: Taylor & Francis Ltd., 2020): 2-14.

Antik Kaynakça

- Aeschylus. *Eumenides*. Herbert Weir Smyth, Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları, 1926.
- Aristophanes. *Birds. The Complete Greek Drama*, Eugene O'Neill, New York: Random House, 1938.Vol. 2,
- Arrian. (Arrianus), *İskender'in Seferleri*, İstanbul: İdea Yayınları, 2005.
- Herodotos. *Historia (Herodot Tarihi)*, İstanbul: Remzi Yayınevi, 1991.
- Pausanias. *Description of Greece*. English translated by W. H. S. Jones, Litt. D ve H. A. Ormerod, M. A., Vol. 4, London: Harvard University Press.
- Pindaros, *The Olympian*, Diane Arnson Svarlien (Eds), 1990.
- Platon, *Laws*. Translated By Rg Bury, Cambridge: Harvard University Press, 1967-1968.
- Pliny (Yaşlı Plinius/ Gaius Plinius Secundus), *Naturalis Historia*, John Bostock (Eds), M. D., F.R.S., H.T. Riley, Esq., B. A., 1855.
- Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, Çeviren Furkan Akderin, İstanbul: Belge Yayınları, 2019.

Modern Kaynakça

- Albayrak, Yusuf, "Soğmatar Nekropolü 2017 Kazı ve Temizlik çalışmaları", *XL. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, 07-11 Mayıs 2018, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2019. 651-668.
- Atalay, Süleyman, Ahmet Çelik ve Cumali Ayabakan, "Horoz Betimli Karabucak Lahdi", *Phaselis Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi VII*, (2022): 109-125.
- Başaran, Cevat, Vedat Keleş, Hasan Kasapoğlu ve Hasan Ertuğ Ergürer, "Parion 2011 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *XXXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, II. cilt, (28 Mayıs- 1Haziran 2012), Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, (2013): 347-364.
- Beaumont, Lesley, Nicola Harrington ve Candaca Richards, "Children in Antiquity: Greece and Egypt", *Children in Antiquity*, (2015): 1-16.
- Bıçakçı, Harun, "Antik Roma'da Aile, Aile Reisi ve Çocuk", *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk I*, Ed. Osman Köse, Samsun: Canik Belediyesi kültür Yayınları, (2016): 591-598.
- Carroll, Maureen, "Infant Death and Burial in Roman Italy", *Journal of Roman Archaeology* 24, (2011): 99-120. Doi: [10.1017/S1047759400003329](https://doi.org/10.1017/S1047759400003329)
- Cömert, Bedrettin, *Mitoloji ve İkonografi*, Ankara: De Ki Sanat Tarihi Yayınları, 2010.
- Csapo, Eric, "Cockfights, Contradictions, And The Mythopoeitics Of Ancient Greek Culture", *Arts: The Journal of The Sydney University Arts Association* 28, (2006): 9-41.
- Çakır, Ayşe, "Antik Yunan ve Roma'da Çocuk Oyunları ve Oyuncakları", *Aktüel Arkeoloji* (2018): 60-73.
- Çevik, Özlem ve Osman Vuruşkan. Ulucak Höyük 2012-2013 Yılı Kazı Çalışmaları, *XXXVI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, 02-06 Haziran, Gaziantep: Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın, (2014): 583-600.
- Dasen, Veronique, "Childbirth And Infant in Greek And Roman Antiquity", *Blackwell Companion To Families In The Greek And Roman World*, (2011): 291-314. Doi: [10.1002/9781444390766.ch18](https://doi.org/10.1002/9781444390766.ch18)
- Engin, Atilla, Engin Özgen, Olcay Zengin Koşan, F. Ay Şafak ve A. Bozkur, "Oylum Höyük 2014", *XXXVII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, 11-15 Mayıs, Erzurum: Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın, (2016): 445-466.

- Erdemir Hatice, Erdemir Halil, Antikçağ da Çocuk Olmak Ölmek ya da Ölmemek, *Kadına ve Çocuğa Şiddet 2*, (2012): 643-659.
- Erdemir Hatice, Mısra Çayakar, Antikçağ da Hellen ve Roma Toplumlarında Belli Başlı Çocuk Oyunları. *Şehir ve Çocuk Sempozyumu-IV. Uluslararası Canik Sempozyumu*, (2015): 1167-1179.
- Ergürer, H. E., Y. Arlı, M. Yıldızlı, U. Büyüme ve H. Ergürer, “Syedra 2020 Yılı Kazı Ve Restorasyon Çalışmaları”, *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları*, 2. Cilt, Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın, (2020): 289-310.
- Erkanal, Hayat, Ayşegül Aykurt, Kadir Büyükelsoy, İrfan Tuğcu, Rıza Tuncel ve Vasıf Şahoğlu, “Liman Tepe 2015 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları”, *XXXVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, 23-27 Mayıs 2016, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017. 133-150.
- Foça, Serhat ve Mesut Mert Yenişehirli, Kyme (Aiolis) Güney Nekropolisi’nden Bir Çocuk Mezarı, *Cedrus ix*, (2021): 151-167. Doi: [10.13113/CEDRUS.202108](https://doi.org/10.13113/CEDRUS.202108)
- Freeman, Charles. *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Çeviren Suat Kemal Angı, Ankara: Dost Yayınları, 2003.
- Gallou, Chrysanthi, “Children And Death in Bronze Age And Early Iron Age Greece”, *Childhood in Antiquity: Perspectives And Experiences Of Childhood in The Ancient Mediterranean*, London: Taylor & Francis Ltd., (2020): 1-29.
- Golden, Mark, “Other People’s Children”, *A Companion to Families in The Greek and Roman Worlds*, (2011): 62-275.
- Gögebakan, Yüksel, “Dörtlü Atlı Grup Olarak “Quadriga” İle “Mahşerin Dört Atlısı”nın İlişkilendirilmesi ve Sanatsal Yansımaları”, *Sanat Ve Tasarım Dergisi*, (2017): 104-127. Doi: [10.20488/sanattasarim.562960](https://doi.org/10.20488/sanattasarim.562960)
- Grossman, Janet Burnett, “Forever young: an investigation of the depictions of children on Classical Attic funerary monuments”, *Hesperia Supplements 41*, (2007): 309-322.
- Kalaycı, Alaaddin, “Roma Askeri Sisteminde Emeklilik ve Emekli Askerlerin Yaşantıları”, *Amisos 3*, no. 5, (2018): 371-381.
- Kaya, Mehmet Ali, “Anadolu’da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi 24*, no. 38, (2005): 11-30. Doi: doi.org/10.1501/Tarar_0000000229
- Kaya, Mehmet Ali, “Anadolu’da Roma Egemenliği (İÖ. 205-25)”, *Doğu Batı Dergisi*, 49, (2009): 195-233.
- Kaya, Mehmet Ali, *İlkçağ Tarihi ve Uygarlıkları*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2018.
- Kaya, Mehmet Ali, *Ege ve Eski Yunan Tarihi-II Klasik ve Hellenistik Çağlar*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2022.
- Keleş, Vedat, Hasan Ertuğ Ergürer, Hasan Kasapoğlu, Ersin Çelikbaş, A.lper Yılmaz, Büşra Elif Kasapoğlu, Kasım Oyarçin, Michael Deniz Yılmaz ve İsmail Akkaş, “Parion 2015 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, *XXXVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, I. Cilt, (23-27 Mayıs 2016), Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017. 23-46.
- Keleş, Vedat ve Ersin Çelikbaş, “Parion Roma Kolonizasyon Sikkeleri”, *Arkeoloji ve Sanat 145*, (2010): 1-10.
- Keleş, Vedat ve Hasan Kasapoğlu, “Çocuk-Ölüm-Oyun Tezatında Parion’da Çocuk Oyuncakları”, *Arkeoduvar 6*, (2022): 41-48.
- Konijnenberg, Marlies, “Infanticide and The Social Status of Children as Reflected in Child Burials”, *Unpublished Ba Thesis*, 2014.
- Ksenophon., *Hellenika*, Çeviren Okan Demir, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021.

- Kurtz, Donna C., ve John Boardman, "Greek Burial Customs", *Aspects Of Greek And Roman Life*, Ed. H. H. Scullard, London: The Camelot Press, 1971.
- Küçüküney, Zuhâl ve Pınar Tunç Altun, "İdç Liman Kurtarma Kazısı (İzmir İli, Aliğa İlçesi, Çakmaklı Köyü, Kendirci Mevkii 613 ve 68 Parsellere Ait)", *XVII. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, (28 Nisan- 1 Mayıs), Ankara: T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, (2009): 53-74.
- Laes, Christian, "Review: Children, Burial And Death", *L'antiquité Classique* 84, (2015): 259-269.
- Martin, Thomas R., *Eski Yunan Tarihöncesinden Hellenistik Çağ'a*, İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- McGeorge, Photini JP., "Intramural Infant Burials In The Aegean Bronze Age", *2èmes Rencontres D'archéologie De L'ifea: Le Mort Dans La Ville Pratiques, Contextes Et Impacts Des Inhumations Intra-Muros En Anatolie, Du Début De L'age Du Bronze À L'époque Romaine*, 2011. 1-20.
- Norman, Naomi J., "Death and burial of Roman children: the case of the Yasmina cemetery at Carthage-Part II, The archaeological evidence", *Mortality* 7, no. 3, (2002): 302-323. Doi: [10.1080/1357627021000063115](https://doi.org/10.1080/1357627021000063115)
- Özbal, Rana ve Fokke Gerritsen, "2011 Yılı Barcın Höyük Kazıları", *XXXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, 28 Mayıs- 1 Haziran, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları 2012. 159-168.
- Özbal, Rana, Fokke Gerritsen ve Mücella Erdalkıran, "2015 Yılı Barcın Höyük Kazıları", *XXXVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, (2017). 17-32.
- Özer, Elif, "Aizanoi 2012 Yılı Çalışmaları", *XXXV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, II. Cilt, 27-31 Mayıs 2013, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Basımevi, 2014. 324-342.
- Özer, Elif, "Aizanoi'dan Horozlu Mezar", *Art-Sanat Dergisi* 5, (2016): 1-24.
- Özer, Elif, "Aizanoi 2016 Sezonu", *XXXIX. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, 22-26 Mayıs 2017, Bursa: Star Matbaacılık, (2018): 207-228.
- Özer, Elif ve Murat Taşkiran, "Aizanoi 2017 Sezonu Kazı Ve Araştırmaları", *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, 07-11 Mayıs 2018, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, (2019): 581-602.
- Öztan, Aliye, "2010 Yılı Acemhöyük Kazıları", *XXXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, 23- 28 Mayıs, Malatya: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, (2012): 393-412.
- Peck, Harry Thurston, *Dictionary Of Classical Antiquities*, Harper And Brothers, New York 1898.
- Pirson, Felix, "Pergamon", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023: 61-77.
- Polat, Gürcan ve Yasemin Polat, "Antandros Nekropolü 2001-2006 Yılları Ön Raporu", *Arkeoloji Dergisi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (2007): 1-20.
- Polat, Gürcan, Yasemin Polat, Kahraman Yağız, Rabia Aktaş, Aslı Saka, Evren Açar, Ecem Baysu ve Ertuğrul Kırış, "Antandros 2015-2016 Yılı Kazıları", *XXXIX. Kazı Sonuçları*, 3. Cilt, 22-26 Mayıs 2017, Bursa: Star Matbaacılık, (2018): 477-502.
- Sayar, Mustafa Hamdi, "Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Trakya", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023: 45-60.
- Şimşek, Celal, "2013 Yılı Leodikeia Antik Kenti Kazı Ve Restorasyon Çalışmaları", *Xxxvi. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, 02-06 Haziran 2014, Ankara: İsmail Aygöl Ofset Matbaacılık, 2015.
- Tekin, Oğuz. "Büyük İskender: Doğu Seferi ve Hellenistik Çağ", *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023.

- Thomson, George, Eski Yunan Toplumu Üzerine İncelemeler Tarihöncesi Ege I, Çev. Celal Üster, İstanbul: Payel Yayınları, 1995.
- Topaloğlu Uzunel, Aysun, “Antik Yunan ve Roma Oyuncakları Üzerine”, *Uluslararası Oyun ve Oyuncak Kongresi*, 5-7 Mayıs, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2015.
- Üreten, Hüseyin, “Review: Anadolu’da Roma Eyaletleri: Augustus Dönemi”, *Journal of History and Future* 3, no.1, (2017): 291-294.
- Vitale, Marco, “Asya Eyaleti”, *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023. 228-249.
- Wiesehöfer, Josef, *Erken Pers Antik Bir Dünya İmparatorluğunun Tarihi*, Çev. Nilgün Ersoy, İstanbul: Totem Yayınları, 2020.
- Yağız, Kahraman, “Antandros Nekropolisi Hellenistik Dönem Mezar Tipleri”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2, No. 2, (2009): 136-144.
- Yaraş, Ahmet ve Candan Yaraş, “Antik Çağ’da Oyuncaklar ve Günümüze Yansıması”, *Günümüzde Çocuk Oyunlarında ve Oyuncaklarında Yaşanan Değişimler Sempozyumu*, 09-10 Aralık, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, 2010.
- Yılmaz, Özge ve Yılmaz Salim Erdal, “Antandros Antik Kentinde Ölü Yakma Geleneği”, *XXIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, (28 Mayıs-1 Haziran 2007), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi, (2008): 41-56.

İnternet Kaynaklar

(https://books.google.com.tr/books?redir_esc=y&hl=tr&id=emhDEAoFbmEC&q=cockerel#v=onepage&q=cock&f=false, 09.11.2023.)

<https://www.wildwinds.com/coins/greece/troas/dardanos/t.html>.30.11.2023.

https://www.sydney.edu.au/museums/collections_search/#search-results&view=details&modules=ecatalogue&irn=37551&id=f015.12. 11. 2023.

Summary

The number of infant and child graves unearthed in Ancient Anatolia is relatively limited. Consequently, the evaluations are constrained by the lack of research in terms of chronological continuity. This study evaluates intercultural connections in terms of burial characteristics and grave finds of infant and child graves unearthed in Anatolia.

Examples of animal figures such as horses, dogs, roosters, rabbits and pigs were found in tombs unearthed in ancient Anatolia. Some animals, including miniature figures, are among the notable findings that distinguish infant and child graves from those of adults. Researchers have postulated that the terracotta animal figurines buried in the tombs are toys that children would desire in the afterlife.

As Plato observed, "in order to be proficient in any field, one must engage in play that is related to that field from an early age." If one aspires to be a builder, for instance, one must engage in play that involves building. If one is to become a good farmer, for instance, one must engage with toys related to tilling the soil. It is therefore evident that in order to prepare babies and children for the future, their occupations should be supported in that direction in addition to their nature. Although the interaction between toys and children appears similar to that observed in the present day, the underlying motivation behind the burial of these toys appears distinct from that of adults.

Since the 5th century BC, painted children's paintings on tombstones have been a source of interest. The symbols on baby and child gravestones provide evidence of depictions of this world. These children are frequently shown on gravestones as older than the child who passed away. This suggests that they had fulfilled the expectations placed on that young person for future achievement. A few inscriptions additionally highlighted the child's unique skills.

Although archaeological data provide a general overview, they reveal some differences in the interpretation of symbolic meanings. However, both Plato's statement and the descriptions on the tombstones, together with the grave finds, strengthen the possibility that the symbol in question points to the daily life of children in this world rather than their needs in the afterlife.

The presence of rooster figures was documented in the infant and child graves of Troas, Aiolis and the surrounding areas of Parion, Kyme, Antandros and Aizonai in the western regions of Anatolia. In ancient times, the rooster was perceived as a symbol of the transition from night to light due to its feature of crowing at sunrise. Moreover, given that the rooster was regarded as a "symbol of transitions" in Greek and Roman culture, it is probable that it was connected to children's adolescent coming-of-age rituals. Pliny's assertion that "public cockfights were held every year in Pergamon in Anatolia" demonstrates the interconnection between the perception of the rooster and combat and the Anatolian regions. The rooster's crest has also been compared to the helmet of the hoplites. In the Western regions of Anatolia during the Hellenistic Period and later 2nd century AD, it is possible that rooster figures were placed on the graves of children who wanted to become soldiers due to the changes in the demographic structure and the policies implemented during the Caesar and Augustus period. Consequently, the burials must have represented the shift in the population and cultural composition of the western areas.

Inhumation burials have been the preferred practice in the region for infants and children, rather than the cremation burial tradition that requires a burial ceremony. Intramural burial types and amphorae grave practices are common. According to ancient and archaeological data, the age of teething in infants (six months to one year) is a significant turning point in burial traditions.

It is not possible to provide a single explanation for certain occurrences due to the great diversity in the expressions of human culture and existence. The way society perceives traditions and symbols is influenced by social dynamics and spatial linkages, which in turn impact socio-cultural interactions.